Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
PEDRO CRUZ VILLALÓN
της 22ας Μαΐου 2014[1]

Υπόθεση C-201/13

Johan Deckmyn
και
Vrijheidsfonds VZW
κατά
Helena Vandersteen,
Christiane Vandersteen,
Liliana Vandersteen,
Isabelle Vandersteen,
Rita Dupont,
Amoras II CVOH
και
WPG Uitgevers België

[αίτηση του Hof van beroep te Brussel (Βέλγιο) για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Οδηγία 2001/29 — Δικαιώματα του δημιουργού — Άρθρο 5, παράγραφος 3, στοιχείο ια′, της οδηγίας 2001/29/ΕΚ — Δικαίωμα αναπαραγωγής — Εξαιρέσεις — Παρωδία — Αυτοτελής έννοια του δικαίου της Ένωσης — Θεμελιώδη δικαιώματα — Γενικές αρχές»

1. Με την παρούσα προδικαστική παραπομπή το Hof van beroep te Brussel υπέβαλε στο Δικαστήριο ερωτήματα σχετικά με τη φύση και το περιεχόμενο της έννοιας «παρωδία» ως μίας από τις εξαιρέσεις στα αποκλειστικά δικαιώματα αναπαραγωγής, διανομής, παρουσιάσεως έργων στο κοινό και διαθέσεως προστατευόμενων αντικειμένων στο κοινό την οποία, προαιρετικώς για τα κράτη μέλη, προβλέπει το άρθρο 5, παράγραφος 3, στοιχείο ια′, της οδηγίας 2001/29/ΕΚ[2] (στο εξής: οδηγία). Εκκινώντας από την εμφάνιση και τη διαμόρφωση της γραφικής απεικονίσεως που αποτελεί το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, το αιτούν δικαστήριο συμπεριέλαβε τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) μεταξύ των ρυθμιστικών κανόνων της Ένωσης τους οποίους θεωρεί συναφείς με την υπόθεση. Στο ίδιο πνεύμα, το Δικαστήριο κάλεσε τους κατά το άρθρο 23 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενδιαφερομένους να διατυπώσουν στην επ' ακροατηρίου συζήτηση τις απόψεις τους σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο ορισμένα κατοχυρούμενα στον Χάρτη δικαιώματα μπορούν να επηρεάσουν την ερμηνεία της ως άνω εξαιρέσεως.

2. Αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης είναι ένα ημερολόγιο διανεμηθέν σε δημόσια εκδήλωση, του οποίου το εξώφυλλο αναπαριστά σκηνή από επεισόδιο γνωστού «κόμικ» στο οποίο έχουν γίνει διάφορες τροποποιήσεις με σκοπό και αποτέλεσμα τη μετάδοση μηνύματος που προσιδιάζει στην ιδεολογία του πολιτικού κόμματος Vlaams Belang.

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ισπανική.

2 — Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας (ΕΕ L 167, σ. 10).

3. Υπό τις περιστάσεις αυτές, και στο πλαίσιο της διευκρινίσεως του περιεχομένου της ως άνω έννοιας της «παρωδίας», η παρούσα υπόθεση προσφέρει στο Δικαστήριο την ευκαιρία να αποφανθεί, έστω μόνο στο μέτρο που απαιτείται ώστε να δοθεί λυσιτελής απάντηση, επί ενός ζητήματος το οποίο αναμφιβόλως καλύπτει ένα ευρύ φάσμα, δηλαδή, επί της εκ μέρους των πολιτικών δικαστηρίων εκτιμήσεως των θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά την εφαρμογή, στη διαφορά της κύριας δίκης, μιας περιεχόμενης στο παράγωγο δίκαιο της Ένωσης έννοιας.

I – **Νομικό πλαίσιο**

Το δίκαιο της Ένωσης

4. Οι αιτιολογικές σκέψεις 3, 19 και 31 της οδηγίας έχουν ως εξής:

«(3) Η προτεινόμενη εναρμόνιση θα συμβάλει στην υλοποίηση των τεσσάρων ελευθεριών της εσωτερικής αγοράς και βασίζεται στο σεβασμό των θεμελιωδών αρχών του δικαίου, ιδίως δε της ιδιοκτησίας, συμπεριλαμβανομένης της διανοητικής ιδιοκτησίας, της ελευθερίας της έκφρασης και του δημόσιου συμφέροντος·

(19) Τα ηθικά δικαιώματα των δικαιούχων θα πρέπει να ασκούνται σύμφωνα με τη νομοθεσία των κρατών μελών και τη Σύμβαση της Βέρνης για την προστασία των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων και τη συνθήκη της ΠΟΔΙ για τις ερμηνείες και εκτελέσεις και τα φωνογραφήματα. Τα ηθικά δικαιώματα παραμένουν εκτός του πεδίου εφαρμογής της παρούσας οδηγίας·

(31) Πρέπει να διατηρηθεί μια ισορροπία περί τα δικαιώματα και τα συμφέροντα μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών δικαιούχων, καθώς και μεταξύ αυτών και των χρηστών προστατευομένων αντικειμένων. Οι ισχύουσες στα κράτη μέλη εξαιρέσεις και περιορισμοί στα δικαιώματα πρέπει να επανεξεταστούν υπό το πρίσμα του νέου ηλεκτρονικού περιβάλλοντος. Οι υφιστάμενες διαφορές ως προς τις εξαιρέσεις και τους περιορισμούς ορισμένων πράξεων που υπόκεινται σε άδεια του δικαιούχου θίγουν άμεσα τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς στον τομέα του δικαιώματος του δημιουργού και των συγγενικών δικαιωμάτων. Οι εν λόγω διαφορές είναι πολύ πιθανό να επιδεινωθούν με την ανάπτυξη της εκμετάλλευσης των έργων πέρα από τα σύνορα και των διασυνοριακών δραστηριοτήτων. Για να διασφαλιστεί η εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, οι εν λόγω εξαιρέσεις και περιορισμοί θα πρέπει να εναρμονισθούν περισσότερο. Ο βαθμός της εναρμόνισής τους θα πρέπει να εξαρτηθεί από τις επιπτώσεις τους στην εύρυθμη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς.»

5. Το άρθρο 2 της οδηγίας προβλέπει ότι:

«Τα κράτη μέλη παρέχουν το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν, την άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη αναπαραγωγή με οποιοδήποτε μέσο και μορφή, εν όλω ή εν μέρει:

α) στους δημιουργούς, όσον αφορά τα έργα τους· […]».

6. Τα άρθρα 3 και 4 της ίδιας οδηγίας προβλέπουν τη θέσπιση άλλων αποκλειστικών δικαιωμάτων, ήτοι του δικαιώματος παρουσιάσεως έργων στο κοινό, του δικαιώματος διαθέσεως προστατευόμενων αντικειμένων στο κοινό και του δικαιώματος διανομής.

7. Το άρθρο 5 της οδηγίας προβλέπει εξαιρέσεις και περιορισμούς. Για τους σκοπούς της παρούσας διαδικασίας απαιτείται να επισημανθεί η ακόλουθη εξαίρεση:

«3. Τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν εξαιρέσεις ή περιορισμούς στα δικαιώματα που αναφέρονται στα άρθρα 2 και 3, στις ακόλουθες περιπτώσεις: […]

ια) χρήση για γελοιογραφία, παρωδία ή μίμηση· […]

4. Όταν τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν εξαίρεση ή περιορισμό από το δικαίωμα αναπαραγωγής δυνάμει των παραγράφων 2 ή 3, μπορούν επίσης να προβλέπουν εξαίρεση ή περιορισμό από το δικαίωμα διανομής που αναφέρεται στο άρθρο 4, στο βαθμό που δικαιολογείται από τον σκοπό της επιτρεπόμενης πράξης αναπαραγωγής.

5. Οι εξαιρέσεις και οι περιορισμοί που αναφέρονται στις παραγράφους 1, 2, 3 και 4, εφαρμόζονται μόνο σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις οι οποίες δεν αντίκεινται στην κανονική εκμετάλλευση του έργου ή άλλου προστατευομένου αντικειμένου και δεν θίγουν αδικαιολογήτως τα έννομα συμφέροντα του δικαιούχου.»

Το εθνικό δίκαιο

8. Ο νόμος της 30ής Ιουνίου 1994 περί δικαιωμάτων του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων (Wet betreffende het auteursrecht en de naburige rechten) ορίζει στο άρθρο 1 ότι:

«1. Μόνον ο δημιουργός λογοτεχνικού ή καλλιτεχνικού έργου δικαιούται να αναπαράγει ή να ζητεί την αναπαραγωγή [του έργου], με οποιονδήποτε τρόπο και με οποιαδήποτε μορφή (άμεση ή έμμεση, προσωρινή ή μόνιμη, ολική ή μερική).

Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, το αποκλειστικό δικαίωμα χορηγήσεως αδείας για τη διασκευή ή μετάφραση του έργου. […]

Μόνον ο δημιουργός λογοτεχνικού ή καλλιτεχνικού έργου δικαιούται να παρουσιάσει το έργο στο κοινό, με οποιαδήποτε διαδικασία, συμπεριλαμβανομένης της διαθέσεως στο κοινό με τρόπο προσβάσιμο στους απαρτίζοντες αυτό, σε τόπο και χρόνο που οι ίδιοι επιλέγουν.

Μόνον ο δημιουργός λογοτεχνικού ή καλλιτεχνικού έργου δικαιούται να εγκρίνει τη διανομή στο κοινό του πρωτότυπου έργου ή αντιγράφων του, είτε με την πώλησή του είτε με οποιονδήποτε άλλο τρόπο. […]

2. Ο δημιουργός λογοτεχνικού ή καλλιτεχνικού έργου έχει ηθικό αναπαλλοτρίωτο δικαίωμα επί του οικείου έργου.

Είναι άκυρη η ολική παραίτηση από τη μελλοντική άσκηση του δικαιώματος, περιλαμβανομένου και του δικαιώματος της διαθέσεως του έργου στο κοινό. […]

Έχει δικαίωμα στον σεβασμό του έργου του, βάσει του οποίου έχει την εξουσία να αντιτάσσεται σε οποιαδήποτε τροποποίησή του.

Ανεξαρτήτως της οποίας παραιτήσεως, έχει το δικαίωμα να απαγορεύει κάθε παραμόρφωση, περικοπή ή οποιαδήποτε άλλη τροποποίηση του έργου, ή και οτιδήποτε άλλο προκαλεί βλάβη στο έργο που θα μπορούσε να βλάψει την τιμή ή τη φήμη του.»

9. Τέλος, το άρθρο 22, παράγραφος 1, προβλέπει τα εξής:

«Όταν το έργο δημοσιοποιείται με νόμιμο τρόπο, ο δημιουργός δεν μπορεί να απαγορεύσει […]

6º τις γελοιογραφίες, παρωδίες ή μιμήσεις, που πραγματοποιούνται σύμφωνα με τα χρηστά ήθη·».

II – **Τα πραγματικά περιστατικά και η διαφορά της κύριας δίκης**

10. Αντικείμενο της κύριας δίκης είναι δύο συνεκδικαζόμενες εφέσεις με τις οποίες οι πρωτοδίκως ενάγοντες προβάλλουν προσβολή των δικαιωμάτων τους δημιουργού όσον αφορά το κόμικ «*Suske en Wiske*» [3].

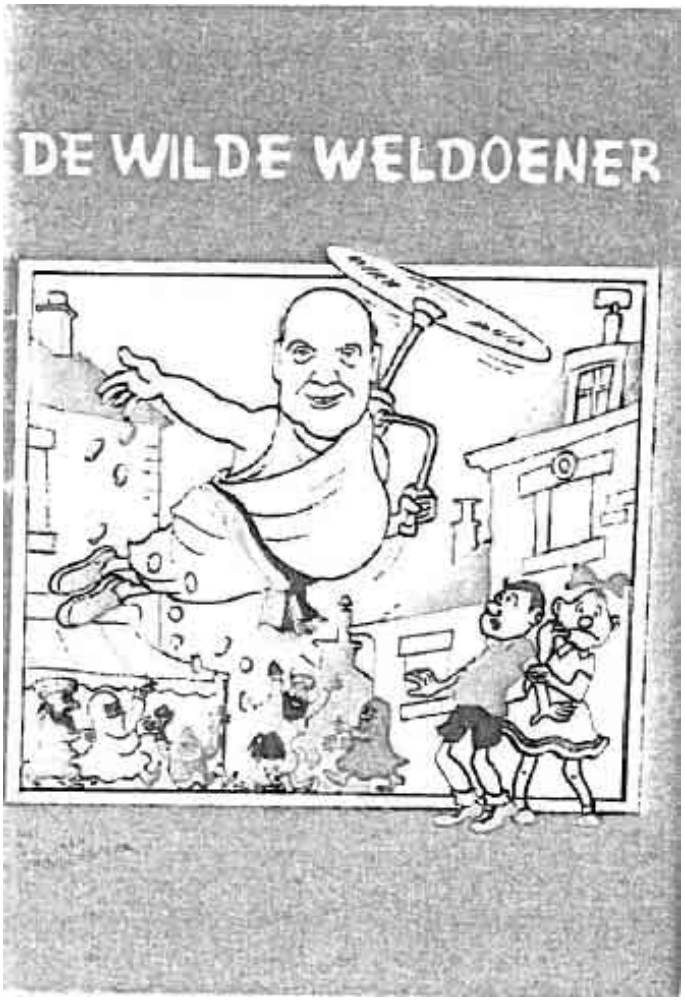
11. Οι εν λόγω πρωτοδίκως ενάγοντες είναι κληρονόμοι του Willebrord Vandersteen, δημιουργού των ιστοριών κόμικ *Suske en Wiske*, μαζί με δύο εταιρίες οι οποίες απέκτησαν δικαιώματα επί του εν λόγω κόμικ.

12. Πρωτοδίκως εναγόμενοι ήταν ο Johan Deckmyn, μέλος του πολιτικού κόμματος Vlaams Belang, και το Vrijheidsfonds, σωματείο με αντικείμενο την παροχή οικονομικής και υλικής υποστηρίξεως στο εν λόγω πολιτικό κόμμα και την εκτύπωση και διανομή δημοσιευμάτων διά οποιουδήποτε μέσου ενημερώσεως.

13. Στη δεξίωση της πόλης της Γάνδης για το νέο έτος 2011, ο Johan Deckmyn διένειμε ημερολόγια στα οποία αναγραφόταν ότι ο ίδιος ήταν ο υπεύθυνος εκδότης τους, το δε εξώφυλλό τους, μεταξύ άλλων, απεικόνιζε σαφώς τον τότε δήμαρχο της εν λόγω πόλης φορώντας λευκό χιτώνα γύρω από τη μέση του οποίου ήταν τυλιγμένη η τρίχρωμη βελγική σημαία. Κατά τους πρωτοδίκως ενάγοντες το εξώφυλλο ήταν χρώματος πορτοκαλί, χρώματος χαρακτηριστικού των εξωφύλλων του Suske en Wiske και απεικονιζόταν στο κάτω μέρος του σχεδίου η ιδιόχειρη ένδειξη: «Fré [δημιουργός του σχεδίου,] σε ελεύθερη διασκευή από τον W. Vandersteen».

3 — Το κόμικ Suske en Wiske δημιουργήθηκε το 1945 και είναι ιδιαίτερα γνωστό ιδίως στην ολλανδόφωνη περιοχή.

14. Η εικόνα του εξωφύλλου ήταν η εξής:

15. Το ίδιο σχέδιο (στο εξής: επίμαχο εξώφυλλο) εμφανιζόταν επίσης και στην ιστοσελίδα του Vlaams Belang όπως και στο δημοσίευμα «*De Strop*» του ίδιου κόμματος, το οποίο διανέμεται στην περιφέρεια της πόλης της Γάνδης.

16. Στις 13 Ιανουαρίου 2011, ασκήθηκε αγωγή στρεφόμενη κατά των Johan Deckmyn και Vrijheidsfonds ενώπιον του Rechtbank van Eerste Aanleg (πρωτοδικείου) των Βρυξελλών. Οι πρωτοδίκως ενάγοντες προέβαλαν προσβολή των δικαιωμάτων τους δημιουργού όσον αφορά το εξώφυλλο ενός επεισοδίου του Suske en Wiske που είχε δημιουργηθεί το 1991 από τον W. Vandersteen με τίτλο «*De Wilde Weldoener*» (που μπορεί να αποδοθεί ως «ο καταναγκαστικός ευεργέτης»), που απεικονίζεται ακολούθως:

17. Κατά τους πρωτοδίκως ενάγοντες, το εξώφυλλο του διανεμηθέντος ημερολογίου συνέπιπτε εν πολλοίς με το εξώφυλλο του ως άνω επεισοδίου του εν λόγω κόμικ, εκτός του γεγονότος ότι, στο επίμαχο εξώφυλλο, ο ευεργέτης του *Suske en Wiske* μετατρέπεται σε υπαρκτό πολιτικό πρόσωπο ενώ τα πρόσωπα στο σκίτσο του κόμικ τα οποία μαζεύουν τα χρήματα που μοιράζει ο ευεργέτης φαίνεται ότι πλέον φορούν μπούρκα ή μετατρέπονται σε έγχρωμους.

18. Στο πλαίσιο διαδικασίας κατεπείγοντος, το Rechtbank van Eerste Aanleg δέχθηκε την αγωγή με απόφαση της 17ης Φεβρουαρίου 2011, κρίνοντας ότι η άνευ εγκρίσεως διανομή του ημερολογίου συνιστούσε προσβολή των δικαιωμάτων δημιουργού και διέταξε τους εναγομένους να παύσουν να χρησιμοποιούν, με οποιαδήποτε μορφή, τα ημερολόγια και το διασκευασμένο εξώφυλλο, τους επέβαλε δε πρόστιμο ύψους 5 000 ευρώ για κάθε παράβαση διαπραττόμενη μετά την έκδοση της διαταγής περί παύσεως της χρησιμοποιήσεως, με ανώτατο όριο 500 000 ευρώ για κάθε ημέρα μη συμμορφώσεως προς τη διαταγή αυτή.

19. Στις 15 Απριλίου 2011, οι εναγόμενοι εφεσίβαλαν την εν λόγω απόφαση ενώπιον του Hof van beroep (εφετείου) των Βρυξελλών, υποστηρίζοντας κατ' ουσία ότι το δικαστήριο ήταν αναρμόδιο, ότι το Vrijheidsfonds δεν είχε σχέση με την υπόθεση και ότι κανείς από τους εναγομένους πρωτοδίκως δεν είχε σχέση με την ιστοσελίδα του Vlaams Belang, ότι οι πρωτοδίκως ενάγοντες δεν διέθεταν ή δεν απέδειξαν ότι διέθεταν δικαιώματα και ότι το επίμαχο εξώφυλλο ήταν καλλιτεχνική δημιουργία του σκιτσογράφου Fré και όχι του W. Vandersteen, η οποία, εξάλλου, αποτελούσε, παρωδία, μίμηση ή γελοιογραφία υπό την έννοια του άρθρου 22, παράγραφος 1, έκτη περίπτωση, του νόμου της 30ής Ιουνίου 1994.

20. Οι εφεσίβλητοι ζητούν την απόρριψη της εφέσεως, ενώ παράλληλα άσκησαν αντέφεση προκειμένου να απαγορεύσουν στους πρωτοδίκως εναγομένους τη χρήση σκίτσων με τους χαρακτήρες των Suske και Wiske, με οποιονδήποτε τρόπο, επί οποιουδήποτε υλικού φορέα στον οποίο θα εμφανιζόταν ο όρος «Vlaams Belang». Υποστήριζαν ότι η συνολική εμφάνιση του πρωτότυπου έργου, οι χαρακτήρες των Suske και Wiske, η γραμματοσειρά, ο τίτλος και το χαρακτηριστικό χρώμα του περιγράμματος των ιστοριών αναγνωρίζονται αναμφιβόλως στο επίμαχο εξώφυλλο. Αφετέρου, στο εν λόγω εξώφυλλο όσοι μαζεύουν τα χρήματα που μοιράζει ο ευεργέτης ορισμένες φορές καλύπτονται από μπούρκα, ενώ άλλες φορές πρόκειται για έγχρωμους, μεταδίδοντας με τον τρόπο αυτό ένα εισάγον δυσμενείς διακρίσεις μήνυμα. Υποστηρίζουν ότι ορισμένοι εκ των παραληπτών του ημερολογίου είχαν εκ πρώτης όψεως την αίσθηση ότι επρόκειτο για δώρο των εκδόσεων Suske en Wiske. Μόνον όταν άνοιγαν και εξέταζαν λεπτομερέστερα το ημερολόγιο διαπίστωναν ότι στην πραγματικότητα επρόκειτο για προώθηση του πολιτικού κόμματος Vlaams Belang. Το κοινό είχε, επομένως, την εντύπωση ότι οι νυν εφεσίβλητοι ενέκριναν την εκστρατεία του Vlaams Belang, ενός κόμματος της άκρας δεξιάς, γεγονός που ουδόλως ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα. Με αυτήν τη χρήση του πρωτότυπου έργου προσέβαλαν τα ηθικά δικαιώματά τους και τα δικαιώματα εκμεταλλεύσεως. Το σκίτσο δεν αποσκοπούσε σε διακωμώδηση του W. Vandersteen ή των χαρακτήρων του κόμικ, αλλά του δημάρχου της Γάνδης και δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις της παρωδίας, σύμφωνα με τις οποίες πρέπει να αποσκοπεί σε κριτική, να έχει πρωτοτυπία, να είναι χιουμοριστικό και να αποσκοπεί στη διακωμώδηση του πρωτότυπου έργου, να μη δημιουργεί σύγχυση με το πρωτότυπο έργο και, τέλος, να μην αναπαράγει από το πρωτότυπο έργο περισσότερα τυπικά στοιχεία από τα απολύτως αναγκαία ώστε να πρόκειται για παρωδία.

III – **Τα προδικαστικά ερωτήματα και η ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία**

21. Με διάταξη της 8ης Απριλίου 2013, το Hof van beroep απέρριψε τις ενστάσεις απαραδέκτου των εφεσειόντων, ανέστειλε την ενώπιόν του διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο, δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1. Είναι η έννοια "παρωδία" αυτοτελής έννοια του δικαίου της Ένωσης;

2. Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, πρέπει μια παρωδία να πληροί τις ακόλουθες προϋποθέσεις ή να έχει τα ακόλουθα γνωρίσματα:

— να έχει δικό της πρωτότυπο χαρακτήρα (πρωτοτυπία)·

— και μάλιστα κατά τέτοιον τρόπο ώστε η παρωδία εύλογα να μη μπορεί να αποδοθεί στον δημιουργό του πρωτότυπου έργου·

— να έχει σκοπό να κάνει χιούμορ ή να [διακωμωδήσει], ανεξαρτήτως του αν η κριτική, που ενδεχομένως ασκείται εν προκειμένω, αγγίζει το πρωτότυπο έργο ή κάτι άλλο ή κάποιον άλλον·

— να αναφέρει την πηγή του παρωδούμενου έργου;

3. Πρέπει ένα έργο να πληροί και άλλες προϋποθέσεις ή να έχει και άλλα γνωρίσματα για να μπορέσει να χαρακτηριστεί ως παρωδία;»

22. Η Επιτροπή κατέθεσε γραπτές παρατηρήσεις.

23. Σύμφωνα με το άρθρο 61 του Κανονισμού Διαδικασίας του, το Δικαστήριο κάλεσε τους αναφερόμενους στο άρθρο 23 του Οργανισμού τους ενδιαφερομένους προκειμένου να διατυπώσουν τις απόψεις τους ως προς την επίδραση του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, ειδικότερα, των άρθρων του 1 (ανθρώπινη αξιοπρέπεια), 11, παράγραφος 1 (ελευθερία εκφράσεως και πληροφορήσεως), 13 (ελευθερία της τέχνης και της επιστήμης), 17 (δικαίωμα ιδιοκτησίας), 21, παράγραφος 1 (απαγόρευση διακρίσεων) και 22 (πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική πολυμορφία) επί της ερμηνείας του άρθρου 5, παράγραφος 3, στοιχείο ια', της οδηγίας 2001/29.

24. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 7ης Ιανουαρίου 2014 παρέστησαν οι εκπρόσωποι της Επιτροπής και του Βασιλείου του Βελγίου.

IV – **Ανάλυση**

25. Με το πρώτο ερώτημά του το Hof van beroep ζητεί να διευκρινιστεί αν η έννοια «παρωδία» η οποία προβλέπεται ως εξαίρεση στο άρθρο 5, παράγραφος 3, στοιχείο ια', της οδηγίας 2001/29 αποτελεί αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης. Με το δεύτερο και το τρίτο ερώτημά του, τα οποία υποβλήθηκαν για την περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα και τα οποία επιβάλλεται να απαντηθούν από κοινού, το Hof van beroep ζητεί από το Δικαστήριο να θέσει τα αναγκαία κριτήρια για τη διαπίστωση των περιπτώσεων εκείνων κατά τις οποίες ένα έργο αποτελεί παρωδία υπό την ως άνω έννοια.

26. Επιβάλλεται η επισήμανση ότι, κατά την οδηγία, τα κράτη μέλη παρέχουν [στους δημιουργούς] το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν την αναπαραγωγή έργου (άρθρο 2) και το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπουν ή να απαγορεύουν κάθε παρουσίαση στο κοινό των έργων τους (άρθρο 3, παράγραφος 1). Πέραν αυτών, το άρθρο 5, παράγραφος 3, παρέχει τη δυνατότητα στα κράτη μέλη να προβλέπουν εξαιρέσεις ή περιορισμούς στα δικαιώματα αυτά, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται η εξαίρεση του στοιχείου ια' («χρήση για γελοιογραφία, παρωδία ή μίμηση»). Ο Βέλγος νομοθέτης έκανε χρήση της εν λόγω ευχέρειας, ενσωματώνοντας την εξαίρεση αυτή στο άρθρο 22, παράγραφος 1, έκτη περίπτωση, του προαναφερθέντος νόμου της 30ής Ιουνίου 1994.

Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

27. Πριν προτείνω απάντηση στα υποβληθέντα από το αιτούν δικαστήριο ερωτήματα σχετικά με την έννοια της «παρωδίας» σύμφωνα με την οδηγία 2001/29, φρονώ ότι είναι σημαντικό να επισημάνω τα στοιχεία εκείνα για τα οποία *δεν* ερωτάται το Δικαστήριο.

28. Πρώτον, το Δικαστήριο δεν ερωτάται ως προς το περιεχόμενο της έννοιας «ηθικό δικαίωμα» ως έκφανση της διανοητικής ιδιοκτησίας που εξαιρείται ρητώς από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας. Η οδηγία 2001/29 προβλέπει σαφώς στην αιτιολογική σκέψη 19 ότι «τα ηθικά δικαιώματα των δικαιούχων θα πρέπει να ασκούνται σύμφωνα με τη νομοθεσία των κρατών μελών και τη Σύμβαση της Βέρνης για την προστασία των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων και τη συνθήκη της ΠΟΔΙ για τις ερμηνείες και εκτελέσεις και τα φωνογραφήματα τα ηθικά δικαιώματα παραμένουν εκτός του

πεδίου εφαρμογής της παρούσας οδηγίας» [4]. Υπό την έννοια αυτή, η απόφαση περί του αν υπήρξε ή όχι προσβολή των ηθικών δικαιωμάτων απόκειται πλήρως στην εκτίμηση του εθνικού δικαστηρίου.

29. Δεύτερον, το αιτούν δικαστήριο δεν ζητεί περαιτέρω να διευκρινιστεί το στην προκειμένη διαφορά ενδεχόμενο περιεχόμενο της «τριπλής προϋποθέσεως» (επίσης γνωστής και ως «δοκιμασίας σε τρία στάδια») που προβλέπει σε γενικές γραμμές το άρθρο 5, παράγραφος 5, της οδηγίας, κατά το οποίο η εξαίρεση της παρωδίας εφαρμόζεται «μόνο σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις οι οποίες δεν αντίκεινται στην κανονική εκμετάλλευση του έργου ή άλλου προστατευομένου αντικειμένου και δεν θίγουν αδικαιολογήτως τα έννομα συμφέροντα του δικαιούχου». Η εξακρίβωση του αν στη διαφορά της κύριας δίκης πληρούται ή όχι εκάστη των εν λόγω προϋποθέσεων επίσης απόκειται στο εθνικό δικαστήριο.

30. Τέλος, το αιτούν δικαστήριο επίσης δεν ζητεί να διευκρινιστεί το περιεχόμενο που, από απόψεως δικαίου της Ένωσης, ενδεχομένως έχει η πρόβλεψη της βελγικής νομοθεσίας κατά την οποία επιτρέπεται η εφαρμογή της εξαιρέσεως της παρωδίας «σύμφωνα με τα χρηστά ήθη».

31. Κατόπιν τούτων, απομένει να επισημάνω μόνον ότι οι εκτιμήσεις που θα εκθέσω στη συνέχεια σε απάντηση των ερωτημάτων του αιτούντος δικαστηρίου πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης, υπό την επιφύλαξη, που κρίνω σκόπιμο να τονίσω, του τρόπου με τον οποίο το εθνικό δικαστήριο μπορεί να εννοήσει τις κατηγορίες στις οποίες μόλις αναφέρθηκα.

Πρώτο προδικαστικό ερώτημα

32. Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημά του το Hof van beroep ζητεί να διευκρινιστεί αν η έννοια της «παρωδίας» συνιστά αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης.

33. Διαφαίνεται ότι το ίδιο το Hof van beroep τείνει να επιβεβαιώσει την ανάγκη μιας αυτοτελούς ερμηνείας της έννοιας λόγω των επιταγών της ομοιόμορφης εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης και της αρχής της ισότητας, καθώς επίσης και λόγω της μη ρητής παραπομπής στο δίκαιο των κρατών μελών όσον αφορά τον προσδιορισμό της έννοιας της «παρωδίας». Η Επιτροπή και το Βασίλειο του Βελγίου συντάσσονται με την άποψη ότι η έννοια της παρωδίας πρέπει να ερμηνευθεί κατά τρόπο αυτοτελή και ενιαίο, μολονότι και οι δύο υποστηρίζουν ότι τα κράτη μέλη διαθέτουν ορισμένη διακριτική ευχέρεια.

34. Συντάσσομαι με την άποψη αυτή. Η οδηγία δεν ορίζει την έννοια της «παρωδίας», ούτε όμως παραπέμπει ρητώς στο δίκαιο των κρατών μελών όσον αφορά τον ορισμό της.

35. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, από τις επιταγές τόσο της ενιαίας εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης όσο και της αρχής της ισότητας προκύπτει ότι το γράμμα διατάξεως του δικαίου της Ένωσης που δεν περιέχει ρητή παραπομπή στο δίκαιο των κρατών μελών για τον προσδιορισμό της εννοίας και του περιεχομένου της πρέπει κανονικά να ερμηνεύεται κατά τρόπο αυτοτελή και ενιαίο, με βάση το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η διάταξη αυτή και τον σκοπό που επιδιώκει η οικεία κανονιστική ρύθμιση [5]. Βάσει τούτων προκύπτει ότι η έννοια της «παρωδίας» του άρθρου 5, παράγραφος 3, στοιχείο ια', της οδηγίας αποτελεί αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης.

4 — Κατά το άρθρο 6α, παράγραφος 1, της Συμβάσεως της Βέρνης περί προστασίας των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων ο δημιουργός έχει το δικαίωμα «να αντιταχθή εις πάσαν παραμόρφωσιν, ακρωτηριασμόν ή άλλην τροποποίησιν του έργου τούτου ή εις πάσαν άλλην προσβολήν του αυτού έργου θιγούσης την τιμήν ή την φήμην του.». Βλ., ως προς τα ηθικά δικαιώματα, Grosheide, W., «Moral rights», σε: Derclaye, E., *Research Handbook on the Future of EU Copyright*, Cheltenham: Edward Elgar 2009, σ. 242-266, και von Lewinski, S., *International Copyright Law and Policy*, Oxford: OUP 2008, σ. 133-137.

5 — Αποφάσεις Padawan (C-467/08, EU:C:2010:620, σκέψη 32)· Ekro (327/82, EU:C:1984:11, σκέψη 11)· SENA (C-245/00, EU:C:2003:68, σκέψη 23)· A (C-523/07, EU:C:2009:225, σκέψη 34).

36. Η διαπίστωση αυτή επιβεβαιώνεται από τον σκοπό της ίδιας της οδηγίας, η οποία, σύμφωνα με τον τίτλο της, αποβλέπει στην εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας. Προς επίτευξη του ιδίου σκοπού η οδηγία προβλέπει, επίσης, στην αιτιολογική σκέψη της 32, εξαντλητικό κατάλογο των εξαιρέσεων και περιορισμών στα δικαιώματα αναπαραγωγής και παρουσιάσεως στο κοινό, λαμβάνοντας υπόψη τις διαφορετικές νομικές παραδόσεις των κρατών μελών, αποσκοπώντας ταυτόχρονα στη διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας της εσωτερικής αγοράς. Κατά την ίδια αιτιολογική σκέψη 32, τα κράτη μέλη «είναι σκόπιμο […] να επιτύχουν εναρμονισμένη εφαρμογή των εν λόγω εξαιρέσεων και περιορισμών […]».

37. Η εν λόγω διαπίστωση δεν αναιρείται από το γεγονός ότι η κατά το άρθρο 5, παράγραφος 3, στοιχείο ια', της οδηγίας εξαίρεση έχει δυνητικό χαρακτήρα, υπό την έννοια ότι τα κράτη μέλη είναι ελεύθερα να αποφασίσουν αν επιθυμούν να θεσπίσουν εξαίρεση υπέρ της γελοιογραφίας, της παρωδίας ή της μιμήσεως. Όπως έχει ήδη αποφανθεί το Δικαστήριο όσον αφορά την κατά το άρθρο 5, παράγραφος 2, στοιχείο β', της οδηγίας εξαίρεση, η οποία επίσης είναι δυνητική, «ερμηνεία σύμφωνα με την οποία τα κράτη μέλη που έχουν εισαγάγει την ίδια προβλεπόμενη από το δίκαιο της Ένωσης εξαίρεση […] είναι ελεύθερα να καθορίσουν τις παραμέτρους της κατά τρόπο ασυνεπή και μη εναρμονισμένο, ο οποίος μπορεί να διαφέρει ανάλογα με το κράτος μέλος, θα ήταν αντίθετη προς τον σκοπό της εν λόγω οδηγίας» [6].

38. Τέλος, πρέπει να τονισθεί ότι η φύση της «αυτοτελούς έννοιας» του δικαίου της Ένωσης δεν αποκλείει, σε περίπτωση που μια οδηγία —όπως εν προκειμένω— δεν προσδιορίζει αρκούντως σαφή κριτήρια για την οριοθέτηση των υποχρεώσεων που απορρέουν από αυτήν, τα κράτη μέλη να έχουν συναφώς ευρεία διακριτική ευχέρεια κατά την οριοθέτηση των κριτηρίων αυτών [7].

39. Για τους προεκτεθέντες λόγους, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο πρώτο υποβληθέν ερώτημα ότι η έννοια της «παρωδίας» αποτελεί αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης.

Δεύτερο και τρίτο προδικαστικό ερώτημα

40. Κατόπιν της καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα, ακολουθεί η εξέταση των λοιπών ερωτημάτων. Υπενθυμίζεται ότι με το δεύτερο ερώτημα ζητείται να διευκρινιστούν τα ενδεχόμενα γνωρίσματα ή οι αναγκαίες προϋποθέσεις που πρέπει να πληροί δεδομένο έργο ώστε να αναγνωρισθεί ότι συντρέχει ως προς αυτό η προϋπόθεση της «παρωδίας» με τις απορρέουσες εξ αυτού συνέπειες για το καθεστώς των δικαιωμάτων του δημιουργού. Με το τρίτο ερώτημα το αιτούν δικαστήριο ζητεί απλώς να διευκρινιστεί αν, πέραν των γνωρισμάτων ή προϋποθέσεων που το ίδιο προτείνει, πρέπει να ληφθούν υπόψη και άλλα γνωρίσματα ή προϋποθέσεις. Στο πλαίσιο αυτό, θεωρώ καθ' όλα σκόπιμη τη συνένωση των δύο ερωτημάτων σε ένα.

41. Υπό την έννοια αυτή, πρέπει καταρχάς να επισημανθεί ότι η Επιτροπή προτείνει να ερμηνευθεί η παρωδία υπό την έννοια ότι πρόκειται για απομίμηση ενός προστατευόμενου από την οδηγία έργου η οποία δεν συνιστά γελοιογραφία ή μίμηση και υποδηλώνει διάθεση χιουμοριστική ή διακωμωδήσεως. Ειδικότερα, κανένα από τα προτεινόμενα από το Hof van beroep γνωρίσματα, στο δεύτερο ερώτημά του, δεν συνιστά, κατά την Επιτροπή, αναγκαίο στοιχείο για τον ορισμό της έννοιας, καίτοι αναγνωρίζει την ιδιαίτερη συνάφεια του χιουμοριστικού στοιχείου ή του στοιχείου διακωμωδήσεως.

6 — Απόφαση Padawan (EU:C:2010:620, σκέψη 36).

7 — Βλ. αποφάσεις Painer (C-145/10, EU:C:2011:798, σκέψεις 101-103)· SENA (EU:C:2003:68, σκέψη 38)· Επιτροπή κατά Βελγίου (C-433/02, EU:C:2003:567, σκέψη 19.

42. Το Βασίλειο του Βελγίου, στις προφορικές παρατηρήσεις του, δεν υποστήριξε ότι η διάκριση μεταξύ της «παρωδίας», της «γελοιογραφίας» και της «μιμήσεως» πρέπει να επηρεάζει τον ορισμό της παρωδίας, τόνισε δε ότι οι τρεις έννοιες εμφανίζουν τέτοια ομοιότητα ώστε δεν είναι δυνατή η διάκριση μεταξύ τους. Η παρωδία είναι απομίμηση, με πρόθεση διακωμωδήσεως, έργου προστατευόμενου από την οδηγία, χωρίς η απομίμηση αυτή να είναι σε θέση να προκαλέσει σύγχυση με το πρωτότυπο έργο. Η παρωδία, ως έννοια του δικαίου της Ένωσης, δεν εμπεριέχει την έννοια των «χρηστών ηθών», έννοια η οποία μπορεί να είναι αποδεκτή σε εθνικό επίπεδο, όπως χρησιμοποιείται από τη βελγική νομοθεσία, κατά τη διακριτική ευχέρεια των κρατών μελών, μολονότι τα όρια της διακριτικής ευχέρειάς τους τίθενται από το δίκαιο της Ένωσης και, ιδίως, από τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις τρεις απαιτήσεις του άρθρου 5, παράγραφος 5, της οδηγίας.

43. Κατόπιν της ως άνω επισημάνσεως, επιβάλλεται να αναφερθεί ότι η ερμηνεία του άρθρου 5, παράγραφος 3, στοιχείο ια', της οδηγίας εντάσσεται στο πλαίσιο της ήδη πλούσιας νομολογίας του Δικαστηρίου αναφορικά με το άρθρο 5 της οδηγίας. Από τη νομολογία αυτή προκύπτει ότι οι απαριθμούμενες στο άρθρο 5 απαιτήσεις πρέπει εν γένει να ερμηνεύονται συσταλτικώς, στο μέτρο που προβλέπουν εξαιρέσεις από τη γενική αρχή που καθιερώνει η οδηγία σύμφωνα με την οποία απαιτείται άδεια του δικαιούχου των δικαιωμάτων του δημιουργού για κάθε αναπαραγωγή προστατευόμενου έργου[8]. Αυτή η επιταγή για συσταλτική ερμηνεία ανταποκρίνεται επίσης στην ιστορική διαδρομή της έννοιας, η οποία εισήχθη, μαζί με άλλες εξαιρέσεις, από το Συμβούλιο, κατά τη διάρκεια της νομοθετικής διαδικασίας, με σκοπό να ικανοποιήσει την αξίωση ορισμένων κρατών μελών να περιληφθούν πρόσθετες εξαιρέσεις συσταλτικώς ερμηνευόμενες[9].

44. Πρέπει να ληφθεί υπόψη, ανεξαρτήτως των ανωτέρω, ότι η νομολογία του Δικαστηρίου είναι πολύ εξειδικευμένη και αφήνει ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως όσον αφορά την τήρηση των ιδιαιτεροτήτων κάθε εξαιρέσεως. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο τάχθηκε υπέρ μιας ευρείας διακριτικής ευχέρειας των κρατών μελών όσον αφορά τη θέσπιση της εξαιρέσεως του άρθρου 5, παράγραφος 3, στοιχείο ε', της οδηγίας[10]. Κατά τα λοιπά, το Δικαστήριο έχει επίσης διευκρινίσει ότι η ερμηνεία των εξαιρέσεων πρέπει να μη θίγει την πρακτική αποτελεσματικότητά τους[11].

45. Ως εκ τούτου, και σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, η έννοια της παρωδίας, όπως κάθε έννοια του δικαίου της Ένωσης, πρέπει να ερμηνευθεί σύμφωνα με το σύνηθες νόημά της στην καθημερινή γλώσσα, λαμβάνοντας ταυτόχρονα υπόψη το πλαίσιο εντός του οποίου αυτή χρησιμοποιείται και τους σκοπούς που επιδιώκει η ρύθμιση της οποίας αποτελεί τμήμα[12].

46. Εκκινώντας από το γεγονός ότι η εξαίρεση της «παρωδίας» δεν χρησιμοποιείται μεμονωμένως αλλά, αντιθέτως, συγκαταλέγεται μεταξύ τριών κατηγοριών απαριθμούμενων χωρίς διακοπές («γελοιογραφία[13], παρωδία ή μίμηση[14]»), δεν θεωρώ ότι η αντιπαράθεση με εκάστη των εννοιών με τις οποίες συνυπάρχει δεν ασκεί κάποια επιρροή εν προκειμένω. Η υπαγωγή, στη συγκεκριμένη υπόθεση, ενός έργου δημιουργού στη μια ή την άλλη έννοια μπορεί να αποδειχθεί προβληματική,

8 — Αποφάσεις Auto Infopaq International (C-302/10, EU:C:2012:16, σκέψη 27)· Painer (EU:C:2011:798, σκέψη 109)· Infopaq International (C-5/08, EU:C:2009:465, σκέψεις 56 και 57)· Football Association Premier League κ.λπ., (C-403/08 και C-429/08, EU:C:2011:631, σκέψη 162)· Luksan (C-277/10, EU:C:2012:65, σκέψη 101).

9 — Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Κοινή θέση του Συμβουλίου για την έκδοση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας, Σκεπτικό του Συμβουλίου 9512/1/00 REV 1 ADD 1, παράγραφος 35.

10 — Απόφαση Painer (EU:C:2011:798, σκέψεις 100 και 101).

11 — Απόφαση Football Association Premier League κ.λπ. (EU:C:2011:631, σκέψη 163.

12 — Αποφάσεις Probst (C-119/12, EU:C:2012:748, σκέψη 20)· Content Services (C-49/11, EU:C:2012:419, σκέψη 32).

13 — «Dibujo satírico en que se deforman las facciones y el aspecto de alguien. 2. Obra de arte que ridiculiza o toma en broma el modelo que tiene por objeto». [Σατυρικό σχέδιο όπου παραμορφώνονται τα χαρακτηριστικά και η όψη ενός προσώπου. 2. Καλλιτεχνικό έργο που γελοιοποιεί ή διακωμωδεί το αντικείμενό του], Ισπανική Βασιλική Ακαδημία, *Diccionario de la Lengua Española*, Pozuelo de Alarcón: Espasa Calpe, 22η εκδ. 2001. Εφεξής δεν αναφέρομαι σε ορισμούς αφορώντες τον μουσικό κλάδο.

14 — «Imitación o plagio que consiste en tomar determinados elementos característicos de la obra de un artista y combinarlos, de forma que den la impresión de ser una creación independiente». [Απομίμηση ή παραποίηση συνιστάμενη σε λήψη ορισμένων χαρακτηριστικών γνωρισμάτων του έργου ενός καλλιτέχνη και σε συνδυασμό αυτών, κατά τέτοιο τρόπο ώστε να δίδεται η εντύπωση ότι πρόκειται για αυτοτελή δημιουργία], Ισπανική Βασιλική Ακαδημία, *Diccionario de la Lengua Española*, Pozuelo de Alarcón: Espasa Calpe, 22η εκδ. 2001.

ιδίως όταν οι έννοιες αυτές δεν τέμνονται μεταξύ τους. Ως εκ τούτου, φρονώ ότι δεν είναι αναγκαία η διάκριση αυτή, καθώς εν ολίγοις όλες αυτές οι έννοιες συγκλίνουν στο ίδιο αποτέλεσμα δηλαδή, στην εξαίρεση από το δικαίωμα του δημιουργού του πρωτότυπου έργου το οποίο, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, ενυπάρχει στο, τρόπον τινά, απορρέον έργο.

47. Κατόπιν της διευκρινίσεως αυτής, και εισερχόμενος ήδη στην εξέταση της έννοιας του όρου «παρωδία», λογικό επόμενο είναι να εκκινήσω από τους ορισμούς που παρέχουν τα λεξικά. Συγκεκριμένα, στην ισπανική [καστιλλιάνικη] γλώσσα ως παρωδία νοείται, πολύ απλά, μια «απομίμηση διακωμωδήσεως» [15] («[i]mitación burlesca»), ορισμός σχεδόν όμοιος με τον αντίστοιχο στη γαλλική γλώσσα: «απομίμηση διακωμωδήσεως (ενός σοβαρού έργου)» [16] [imitation burlesque (d'une œuvre sérieuse)]. Στη γερμανική γλώσσα η παρωδία νοείται ως «komische Umbildung ernster Dichtung; scherzh[afte] Nachahmung […]» [17], στην ολλανδική ως «grappige nabootsing om iets bespottelijk te maken» [18] και, τέλος, στην αγγλική ως εξής: «A prose, verse or (occas[ionally]) other artistic composition in which the characteristic themes and the style of a particular work, author, etc. are exaggerated or applied to an inappropriate subject, esp[ecially] for the purposes of ridicule […]» [19].

48. Από τη σύγκριση των ορισμών αυτών προκύπτει σαφώς, πέραν της κοινής ετυμολογικής προελεύσεως [20] (από τον ελληνικό όρο παρωδία) [21], έννοια συμπίπτουσα ως προς τα ουσιαστικά χαρακτηριστικά της. Τα εν λόγω κοινά χαρακτηριστικά κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες: αφενός, στα τρόπον τινά δομικά χαρακτηριστικά και, αφετέρου, στα λειτουργικά χαρακτηριστικά. Η παρωδία είναι, υπό υπεραπλουστευτική διατύπωση, από δομικής απόψεως «απομίμηση» και από λειτουργικής απόψεως «διακωμώδηση». Ας δούμε τις έννοιες αυτές χωριστώς.

1. Τα «δομικά» χαρακτηριστικά της παρωδίας

49. Από την, ας μου επιτραπεί να την αποκαλέσω, «δομική» άποψη, η παρωδία είναι *αντίγραφο* και *δημιουργία* ταυτοχρόνως.

50. Είναι πάντοτε, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, *αντίγραφο*, αφής στιγμής πρόκειται για έργο δημιουργού το οποίο ουδέποτε είναι εξ ολοκλήρου πρωτότυπο. Αντιθέτως, η παρωδία δανείζεται στοιχεία από προγενέστερο έργο δημιουργού (ανεξαρτήτως αν το έργο αυτό ήταν, με τη σειρά εξ ολοκλήρου πρωτότυπο), πρόκειται δε για δανειζόμενα στοιχεία τα οποία, όχι μόνον δεν είναι δευτερεύοντα ή άνευ σημασίας, αλλά αντιθέτως είναι αναγκαία, όπως θα εκθέσω εν συνεχεία, ώστε να έχει νόημα το έργο. Αυτό το προγενέστερο έργο, ορισμένοι χαρακτήρες του οποίου αντιγράφονται, πρέπει να είναι ταυτοχρόνως «αναγνωρίσιμο» από το κοινό προς το οποίο απευθύνεται η παρωδία. Τούτο αποτελεί, επίσης, μια προϋπόθεση της παρωδίας ως έργου του δημιουργού. Υπό την έννοια αυτή, η παρωδία ενέχει πάντοτε ένα στοιχείο αποδόσεως φόρου τιμής ή αναγνωρίσεως του πρωτότυπου έργου.

15 — Ισπανική Βασιλική Ακαδημία, *Diccionario de la Lengua Española*, Pozuelo de Alarcón: Espasa Calpe, 22η εκδ. 2001. Δεν λαμβάνω υπόψη τους σχετικούς με τη μουσική ορισμούς.

16 — Rey-Debove, J., και Rey, A. (εκδ.), *Le Nouveau Petit Robert*, Paris, Dictionnaires Le Robert, 1993.

17 — Dudenredaktion, *Duden*, Mannheim, Dudenverlag, 25η εκδ. 2010.

18 — *Van Dale online*, www.vandale.nl.

19 — Brown, L. (εκδ.), *Shorter Oxford English Dictionary*, Oxford: OUP 6η έκδ. 2007.

20 — Κοινή προέλευση όλων των γλωσσικών αποδόσεων της οδηγίας. Στη βουλγαρική: «пародията», στην τσεχική: «parodie», στη δανική: «parodi», στη γερμανική: «Parodien», στη εσθονική: «paroodias», στην ελληνική: «παρωδία», στην αγγλική: «parody», στη γαλλική: «parodie», στην κροατική: «parodije», στην ιταλική: «parodia», στη λετονική: «parodijās», στη λιθουανική: «parodijai», στην ουγγρική: «paródia», στη μαλτέζικη: «parodija», στην ολλανδική: «parodieën», στην πολωνική: «parodii», στην πορτογαλική: «paródia», στη ρουμανική: «parodierii», στη σλοβακική: «paródie», στη σλοβενική: «parodija», στη φινλανδική: «parodiassa», στη σουηδική: «parodi».

21 — Ο όρος εμφανίζεται ήδη στο έργο «Περί Ποιητικής» του Αριστοτέλη: Aristóteles, Poética (García Bacca, J., μτφ. και επ.), México: UNAM 1946, 1448 a.

51. Περαιτέρω, πράγματι, η παρωδία αποτελεί πάντοτε και *δημιουργία*. Η τροποποίηση, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, του πρωτότυπου έργου ανήκει ήδη στη διάνοια του δημιουργού της παρωδίας. Εν ολίγοις, ο δημιουργός αυτός είναι, εν τέλει, ο πρώτος ο οποίος έχει συμφέρον η παρωδία «του» να μη συγχέεται με το πρωτότυπο, ακόμη και αν πρόκειται για τον δημιουργό αμφότερων των έργων.

52. Το πρόβλημα που, όμως, προφανώς τίθεται είναι η περίπτωση που εξ ορισμού μας απασχολεί, δηλαδή, όταν δεν συμπίπτει ο δημιουργός της παρωδίας με τον δημιουργό του παρωδούμενου έργου. Το πεδίο στο οποίο εισερχόμαστε είναι ιδιαίτερα προβληματικό. Όχι μόνο στο πλαίσιο της θεωρίας της τέχνης, όπου προφανώς δεν δύναμαι να επεκταθώ, αλλά και στο πλαίσιο των δικαιωμάτων του δημιουργού. Μια σύντομη αναφορά στο δικαίωμα της διανοητικής ιδιοκτησίας, είτε σε διεθνές επίπεδο είτε στο επίπεδο των διαφόρων κρατών μελών, αρκεί για να αναδειχθεί η ποικιλία και η ένταση των οικείων ζητημάτων [22].

53. Από απόψεως του δικαίου της Ένωσης, στο πλαίσιο του οποίου η οδηγία επιτυγχάνει την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού στην κοινωνία της πληροφορίας, το ερώτημα που τίθεται ειδικώς αφορά κατά πόσο η έννοια της παρωδίας μπορεί και πρέπει να καθορίζεται από τη διάταξη που προβλέπει μια τέτοια δυνητική εξαίρεση.

54. Υπό την έννοια αυτή, θεωρώ σαφές το ότι, πέραν της υπομνήσεως των, όπως επισήμανα, αναγκαίων δομικών χαρακτηριστικών, το δίκαιο της Ένωσης αφήνει επαρκές πεδίο για τον καθορισμό της εξαιρέσεως αυτής από τις εθνικές έννομες τάξεις των κρατών μελών που την έχουν προβλέψει, και εν τέλει από τα δικαστήριά τους.

55. Έτσι, ειδικότερα, απόκειται στα κράτη μέλη να αποφασίσουν αν η παρωδία έχει τα αναγκαία στοιχεία δημιουργικότητας σε σχέση με το παρωδούμενο έργο ή αν πρόκειται περισσότερο για αντίγραφο με αδιάφορες τροποποιήσεις. Υπό την έννοια αυτή, τα εθνικά δικαστήρια έχουν αναπτύξει διάφορα κριτήρια [23], όπως, για παράδειγμα, αν μπορεί να υπάρξει σύγχυση μεταξύ της φερόμενης ως παρωδίας και του πρωτότυπου έργου [24], αν τηρούνται επαρκείς «αποστάσεις» από το πρωτότυπο έργο ώστε τα χαρακτηριστικά του πρωτοτύπου να είναι αδιόρατα [25] ή αν χρησιμοποιούνται στοιχεία του πρωτότυπου έργου περισσότερα από τα αναγκαία για τους σκοπούς της παρωδίας [26].

56. Φρονώ ότι τα ως άνω αλλά και άλλα κριτήρια ειδικώς για να προσδιοριστεί αν σε συγκεκριμένη περίπτωση πρόκειται πράγματι για παρωδία υπό την έννοια της οδηγίας 2001/29 πρέπει να υπαχθούν στη διακριτική ευχέρεια που η οδηγία αφήνει στα κράτη μέλη, έχοντας κατά νου τα προβλεπόμενα στην αιτιολογική σκέψη 32 αυτής, δηλαδή, ότι ο κατάλογος των εξαιρέσεων λαμβάνει υπόψη τις διαφορετικές νομικές παραδόσεις των κρατών μελών.

22 — Προκειμένου για συγκριτική μελέτη της εξαιρέσεως, βλ. Mauch, K., *Die rechtliche Beurteilung von Parodien im nationalen Urheberrecht der Mitgliedstaaten der EU*, Frankfurt am Main, Peter Lang, 2003· Mendis, D., και Kretschmer, M., *The Treatment of Parodies under Copyright Law in Seven Jurisdictions*, Newport, Intellectual Property Office, 2013/23· Ruijsenaars, H., *Comic-Figuren und Parodien: Ein Urheberrechtlicher Streifzug — Teil II: Beurteilungskriterien für die zulässige Parodie*, GRUR Int 1993, 918.

23 — Σε ορισμένα κράτη μέλη η νομολογία ανέπτυξε κριτήρια υπ' αυτήν την έννοια καίτοι η ίδια η νομοθεσία δεν αναγνωρίζει την παρωδία ως εξαίρεση, όπως συμβαίνει στη Γερμανία, όπου το ζήτημα εξετάζεται στο πλαίσιο της § 24 Urheberrechtsgesetz.

24 — Στην Ισπανία: άρθρο 39 του βασιλικού νομοθετικού διατάγματος 1/1996, της 12ης Απριλίου (RCL 1996, 1382), AP de Barcelona (Τμήμα 15ο), 10 Οκτωβρίου 2003, 654/2001· AP de Madrid (Τμήμα 13ο), 2 Φεβρουαρίου 2000, 280/1998· στη Γαλλία: Cour de Cassation (1re Ch. Civ.) 12 Ιανουαρίου 1988, RIDA 1988, 137, 98, Cour de Cassation (1re Ch. Civ.) 27 Μαρτίου 1990, Bull civ I αριθ. 75, σ. 54, Cour d'Appel de Paris (1re Ch.) 11 Μαΐου 1993, RIDA 1993, 157, 340, Cour d'Appel de Versailles (1re Ch.) 17 Μαρτίου 1994, RIDA 1995, avr., 350, Cour d'Appel de Paris (1re Ch.) 25 Ιανουαρίου 2012, *S.A. Editrice du Monde κατά Société Messagerie Lyonnaise de Presse, Société Sonora Media*, TGI Paris (3ème Ch.), 13 Φεβρουαρίου 2001, *SNC Prisma Presse και EURL Femme κατά Charles V. και Association Apodeline*.

25 — BGH GRUR 1994, 206 — *Alcolix*, BGH GRUR 1994, 191, 193 — *Asterix-Persiflagen*, BGH NJW 2003, 3633, 3635 — *Gies-Adler*· BGH GRUR 2000, 703, 704 — *Mattscheibe*.

26 — BGH GRUR 1971, 588, 589-590 — *Disney Parodie*. Με την προγενέστερη νομολογία του το BGH είχε απορρίψει ρητώς το κριτήριο αυτό. BGH GRUR 2000, 703, 704 — *Mattscheibe*.

57. Το αιτούν δικαστήριο, με το δεύτερο ερώτημά του, προσδιόρισε μια σειρά από πιθανά κριτήρια ικανά να χαρακτηρίσουν δεδομένο έργο ως «παρωδία». Κατόπιν των ανωτέρω, και όσον αφορά τη «δομική» διάσταση την οποία αναλύω στο παρόν, αρκεί η ακόλουθη απάντηση. Ασφαλώς, η παρωδία πρέπει να «έχει δικό της πρωτότυπο χαρακτήρα», σύμφωνα με τη διατύπωση του αιτούντος δικαστηρίου, οπότε, ευλόγως δεν συγχέεται με το πρωτότυπο. Πέραν αυτού, και σύμφωνα με τα προβαλλόμενα από την Επιτροπή, εκτιμώ ότι κανένα από τα προταθέντα από το αιτούν δικαστήριο «δομικά» κριτήρια δεν πληροί την προϋπόθεση ότι πρόκειται για αναγκαία ή απαραίτητα στοιχεία του ορισμού της έννοιας, από απόψεως του δικαίου της Ένωσης.

58. Τέλος, από «δομικής» απόψεως, η παρωδία πρέπει να διακρίνεται από ορισμένη ισορροπία μεταξύ των στοιχείων απομιμήσεως και πρωτοτυπίας, εκκινώντας από την αντίληψη ότι η ενσωμάτωση μη πρωτότυπων στοιχείων αποβλέπει στην πραγματικότητα στο επιδιωκόμενο από την παρωδία αποτέλεσμα. Κατόπιν τούτων, εισερχόμαστε αναμφιβόλως στη «λειτουργική» διάσταση της παρωδίας.

2. Η «λειτουργική» διάσταση της παρωδίας

59. Τρία είναι τα ζητήματα που πρέπει να εξεταστούν από την άποψη αυτή: πρώτον, το ζήτημα των δύο πιθανών αντικειμένων της παρωδίας, που σημαίνει πρακτικώς δύο διαφορετικά είδη της· δεύτερον, το ζήτημα σχετικά με το σκέλος της προθέσεως και, ως εκ τούτου, με το «αποτέλεσμα» που επιδιώκεται με την παρωδία· τέλος, το ζήτημα του «περιεχομένου» της παρωδίας, όπου τίθεται και το ζήτημα της επιδράσεως των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

α) Το αντικείμενο της παρωδίας

60. Πρώτον, θεωρώ ότι σ' αυτό το σημείο είναι ενδεχομένως σκόπιμο να εξεταστεί το ζήτημα του τι πρέπει να χαρακτηριστεί ως «αντικείμενο» της παρωδίας, το οποίο εννοείται εμμέσως με το δεύτερο εκ των ερωτημάτων, όταν το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν η παρωδία πρέπει να έχει σκοπό να κάνει χιούμορ ή να διακωμωδήσει, «ανεξαρτήτως του αν η κριτική, που ενδεχομένως ασκείται εν προκειμένω, αγγίζει το πρωτότυπο έργο ή κάτι άλλο ή κάποιον άλλον».

61. Με αυτήν την εναλλακτική, το Hof van beroep μας υπενθυμίζει δύο διαφορετικά είδη παρωδίας, αναλόγως του αν ο σκοπός ή η πρόθεσή της, που δεν θα προσδιορίσω ακόμη, απευθύνονται ή έχουν ως αντικείμενο το ίδιο το πρωτότυπο έργο («παρωδία του έργου») ή του αν το παρωδούμενο πρωτότυπο έργο αποτελεί απλώς μέσο για την εκδήλωση προθέσεως απευθυνόμενης προς τρίτο πρόσωπο ή τρίτο αντικείμενο («παρωδία ως μέσο»).

62. Αυτά τα δύο πιθανά είδη παρωδίας αποτέλεσαν αντικείμενο εξετάσεως κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση. Το ζήτημα ήταν αν συνιστούν παρωδία υπό την έννοια της οδηγίας αμφότερα τα είδη ή, αντιθέτως, αν συνιστά παρωδία μόνον το είδος της παρωδίας που έχει ως αντικείμενο το πρωτότυπο έργο, ως «παρωδούμενο» υπό την στενή έννοια της εκφράσεως.

63. Το με τον τρόπο αυτό υποβληθέν ερώτημα έχει τη σημασία του αφής στιγμής η περίπτωση που αποτελεί αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης δεν αφορά αυτό το είδος [παρωδίας]. Πρόκειται αναμφισβήτητα για περίπτωση παρωδίας «ως μέσου». Το εξώφυλλο του κόμικ έχει παραποιηθεί ώστε να μεταδώσει μήνυμα το οποίο δεν έχει καμία σχέση με το πρωτότυπο έργο, ως προς το οποίο η επίμαχη εικόνα δεν φαίνεται να εκδηλώνει κάποια άποψη.

64. Τείνω προς την άποψη ότι η έννοια της προβλεπόμενης στην οδηγία παρωδίας δεν πρέπει να περιοριστεί στην περίπτωση της παρωδίας που εξαντλείται στο παρωδούμενο έργο. Είναι δυνατόν να υποστηριχθεί ότι, σύμφωνα με τη λογοτεχνική θεωρία, το πλέον παραδοσιακό είδος παρωδίας είναι εκείνο του οποίου κύριος στόχος είναι να στραφεί, με τη μια ή την άλλη πρόθεση, προς το πρωτότυπο

έργο. Ανεξαρτήτως τούτου, είναι γεγονός ότι η κριτική των ηθών, η κοινωνική και η πολιτική κριτική έχουν επίσης χρησιμοποιήσει, εδώ και πολλά χρόνια και για ευνόητους λόγους αποτελεσματικότητας του μηνύματος, το προνομιούχο μέσο που προϋποθέτει την τροποποίηση προϋφιστάμενου έργου, επαρκώς αναγνωρίσιμου από το κοινό προς το οποίο απευθύνεται η εν λόγω κριτική.

65. Εν συντομία, φρονώ ότι το είδος της παρωδίας που, χάριν ευκολίας, χαρακτηρίζουμε ως «παρωδία ως μέσο» απαντάται σήμερα ιδιαίτερα συχνά στην «κουλτούρα επικοινωνίας» οπότε δεν μπορεί να εξαιρεθεί κατά τον προσδιορισμό της έννοιας της «παρωδίας» υπό το πρίσμα της οδηγίας. Κατόπιν τούτων, πρέπει να προχωρήσουμε στην ανάλυση του ζητήματος του αποτελέσματος που επιδιώκει ο δημιουργός της παρωδίας.

β) Το αποτέλεσμα της παρωδίας

66. Είχα ήδη την ευκαιρία να διαπιστώσω ότι, στους συνήθεις ορισμούς των λεξικών, περιέχεται ένα στοιχείο προθέσεως συνδεόμενο με το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα της παρωδίας, κατά τρόπο ώστε η απομίμηση να χαρακτηρίζεται εναλλακτικά ως «burlesca», «burlesque», «komisch» ή και «scherzh[aft]», «grappige […] om iets bespottelijk te maken» και, τέλος, «for the purposes of ridicule».

67. Συνοπτικώς, η παρωδία επιδιώκει συγκεκριμένο αποτέλεσμα, σχεδόν ως αναγκαία συνέπεια της εκ νέου επεξεργασίας προγενέστερου έργου. Είναι αυτή η, θα έλεγα, επιλεκτική χρήση εκείνη που επιδιώκει να προκαλέσει συγκεκριμένη εντύπωση στους παραλήπτες, με ενδεχόμενο την πλήρη αποτυχία.

68. Το κατά την άποψή μου δυσκολότερο ζήτημα είναι η τάση να περιορίζεται ή να συσχετίζεται αυτό το στοιχείο της προθέσεως ή της λειτουργίας με το στοιχείο «διακωμωδήσεως», συμπεριλαμβανομένου του «κωμικού» και του αστείου. Ιδίως λαμβανομένων υπόψη της ιδιαίτερης σοβαρότητας που μπορεί να υποβόσκει σε μια χιουμοριστική έκφραση, ή της σχέσεως που μπορεί, χωρίς υπερβολές, να έχει, σε ορισμένες από τις πολιτισμικές μας παραδόσεις, το κωμικοτραγικό στοιχείο, ποιος είναι ο βαθμός της κωμικότητας που μπορεί να έχει δεδομένη παρωδία των μεσαιωνικών μυθιστορημάτων για τους ιππότες, για να χρησιμοποιήσουμε ένα γνωστό παράδειγμα;

69. Σε κάθε περίπτωση, αποδεχόμενοι ότι η παραπομπή στο στοιχείο «διακωμωδήσεως» αποτελεί συνήθη τρόπο περιγραφής της διαστάσεως που αφορά την πρόθεση της παρωδίας, εκτιμώ ότι τα κράτη διαθέτουν ευρεία διακριτική ευχέρεια κατά τον προσδιορισμό του αν το επίμαχο έργο πληροί αυτήν την προϋπόθεση της παρωδίας[27].

70. Τέλος, η παρωδία, από την όπως την αποκαλώ λειτουργική άποψη, συνιστά *είδος καλλιτεχνικής εκφράσεως* και εκδήλωση της *ελευθερίας της εκφράσεως*. Μπορεί να πρόκειται είτε για τη μία είτε για την άλλη περίπτωση, αλλά μπορεί να πρόκειται για αμφότερες τις περιπτώσεις ταυτοχρόνως. Σημαντικό για τους σκοπούς της παρούσας υποθέσεως είναι το ότι η περίπτωση επί της οποίας καλείται να αποφανθεί το αιτούν δικαστήριο εντάσσεται, ως επί το πλείστον, στο πλαίσιο της ελευθερίας της εκφράσεως, υπό την έννοια ότι το επίμαχο σχέδιο σκοπεί στη μετάδοση, με την κατά το δυνατόν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα, ενός συγκεκριμένου πολιτικού μηνύματος.

γ) Το περιεχόμενο της παρωδίας: η επίδραση των θεμελιωδών δικαιωμάτων

71. Στο σημείο αυτό πρέπει να τεθεί εκ νέου το ζήτημα του είδους και του περιεχομένου του πολιτικού μηνύματος που σκοπεί να μεταδώσει το εξώφυλλο του ημερολογίου που ο J. Deckmyn διένειμε στη δεξίωση της πόλης της Γάνδης για το νέο έτος.

27 — Ως παραδείγματα, βλ. BGH NJW 1958 — *Sherlock Holmes*· BGH NJW 1971, 2169, 2171 — *Disney-Parodie*· Cour d'Appel de Paris (2ème Ch.) 18 Φεβρουαρίου 2011, 09/19272· AP de Barcelona (Sección 15a), 10 Οκτωβρίου 2003, 654/2001. Hess, G., *Urheberrechtsprobleme der Parodie*, Baden-Baden, Nomos, 1993, σ. 134.

72. Στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης οι διάδικοι ανέπτυξαν ενώπιον του πολιτικού δικαστηρίου τις απόψεις τους σχετικά με το περιεχόμενο της έννοιας της «παρωδίας» ως εξαιρέσεως, προβλεπόμενης στην εθνική έννομη τάξη, από το δικαίωμα του δημιουργού. Οι διαθέτοντες δικαιώματα επί του έργου υπογράμμισαν, μεταξύ άλλων, το περιεχόμενο και εν τέλει το σαφές μήνυμα του επίμαχου εξώφυλλου: το πρωτότυπο έργο έχει αλλοιωθεί με δύο τρόπους: αφενός, υποκαταστάθηκε ο «ευεργέτης» από ένα πολιτικό πρόσωπο· αφετέρου, οι ευεργετούμενοι, οι οποίοι αρχικά δεν ήταν ειδικώς προσδιορισμένοι, από τη γενναιοδωρία του προσώπου αυτού μετατράπηκαν, επίσης κατά σαφή τρόπο, σε μετανάστες ή, εν πάση περιπτώσει, σε «αλλοδαπούς» κατοίκους ώστε να μεταδοθεί το μήνυμα του Vlaams Belang. Στο μέτρο που το πρωτότυπο έργο, μέσω της αλλοιώσεως αυτής, χρησιμοποιείται πλέον ως μέσο μεταδόσεως ενός πολιτικού μηνύματος με το οποίο οι διαθέτοντες πλήρη δικαιώματα επί του έργου ενδέχεται να μη συντάσσονται, όπως όντως ισχύει εν προκειμένω, τίθεται τελικώς το ζήτημα αν το εθνικό δικαστήριο οφείλει να περιλάβει στην εκτίμησή του σχετικά με την προβαλλόμενη εξαίρεση της «παρωδίας» *το περιεχόμενο* του εν λόγω πολιτικού μηνύματος.

73. Το αιτούν δικαστήριο έκανε μνεία, ασφαλώς με πρόθεση να επιστήσει την προσοχή του Δικαστηρίου στο περιεχόμενο της επίμαχης εικόνας, διαφόρων δικαιωμάτων του Χάρτη. Με βάση τον ίδιο προβληματισμό το Δικαστήριο ζήτησε από τους κατά το άρθρο 23 του Οργανισμού του Δικαστηρίου ενδιαφερομένους διαδίκους να διατυπώσουν τις απόψεις τους σχετικά με την επίδραση επί της ερμηνείας της έννοιας της παρωδίας, που ενδεχομένως έχει μια σειρά θεμελιωδών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στον Χάρτη [άρθρα 1 (ανθρώπινη αξιοπρέπεια)· 11, παράγραφος 1 (ελευθερίας εκφράσεως και πληροφορήσεως)· 13 (ελευθερία της τέχνης και της επιστήμης)· 17 (δικαίωμα ιδιοκτησίας)· 21, παράγραφος 1 (απαγόρευση διακρίσεων) και 22 (πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική πολυμορφία)].

74. Απαντώντας στο ερώτημα αυτό, το Βασίλειο του Βελγίου εξέφρασε την άποψη ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα του Χάρτη επηρεάζουν αναμφισβήτητα την ερμηνεία της έννοιας της «παρωδίας». Τόνισε ότι, υπό διαφορετική προσέγγιση, το δικαίωμα του δημιουργού μπορεί να θεωρηθεί ως περιορισμός της ελευθερίας της εκφράσεως υπό την έννοια του άρθρου 52 του Χάρτη, επιβάλλοντας την στάθμιση των επίμαχων δικαιωμάτων από τον εθνικό δικαστή. Κατά το Βέλγιο, τα δικαιώματα που πρέπει να ληφθούν υπόψη περιλαμβάνουν όχι μόνον τα δικαιώματα της διανοητικής ιδιοκτησίας (συμπεριλαμβανομένων των ηθικών δικαιωμάτων) και την ελευθερία της εκφράσεως, αλλά και τα άλλα δικαιώματα του Χάρτη, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται τα δικαιώματα που ανέφερε το Δικαστήριο στο ερώτημά του.

75. Η Επιτροπή, από την πλευρά της, υπογράμμισε ότι, σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 3 της οδηγίας, ο νομοθέτης απέβλεπε στον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων, και δη του δικαιώματος της διανοητικής ιδιοκτησίας και της ελευθερίας της εκφράσεως. Πρόκειται, επομένως, για συμβιβασμό των δύο αυτών δικαιωμάτων προς ανεύρεση της ορθής ισορροπίας μεταξύ τους. Η οδηγία πρέπει να ερμηνεύεται σε συμφωνία ιδίως προς τα δύο αυτά δικαιώματα. Κατά την εφαρμογή της οδηγίας, ο εθνικός δικαστής οφείλει να σέβεται επίσης και τα λοιπά θεμελιώδη δικαιώματα.

76. Κατά πόσον μπορεί να εξαρτάται από τα θεμελιώδη δικαιώματα η ερμηνεία του περιεχομένου της εξαιρέσεως της παρωδίας στην οποία οφείλει να προβεί το πολιτικό δικαστήριο; Αυτό είναι, εν τέλει, το δύσκολο ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί με το τελευταίο σημείο των παρουσών προτάσεων.

77. Ήδη με την αρχική νομολογία του σχετικά με τα θεμελιώδη δικαιώματα, ιδίως όταν δεν υφίστατο διακήρυξη των δικαιωμάτων υπό την κλασική έννοια του όρου, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα αναγνωρίζονται και διασφαλίζονται εντός της Ένωσης ως «γενικές αρχές» της έννομης τάξεώς της. Το ίδιο διακηρύσσει σήμερα το άρθρο 6, παράγραφος 3, τελευταίο εδάφιο, ΣΕΕ. Η υπενθύμιση στην σκέψη 4 της αποφάσεως Internationale Handelsgesellschaft είναι, από την άποψη

αυτή, υποχρεωτική, και συγχρόνως σχεδόν περιττή [28].

78. Εν πάση περιπτώσει, με τον τρόπο αυτό, η αρχική αντίληψη περί των θεμελιωδών δικαιωμάτων εντός της Ένωσης, ως κατηγορία συγκαταλεγόμενη στις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης, διευκόλυνε την προσφυγή στα δικαιώματα αυτά ως γενικό κριτήριο ερμηνείας του δικαίου [29].

79. Δεν πρέπει, επομένως, να εκπλήσσει και το γεγονός ότι η πάγια νομολογία κατά την οποία το παράγωγο δίκαιο της Ένωσης πρέπει να ερμηνεύεται σύμφωνα με το πρωτογενές δίκαιο, συμπεριλαμβανομένου του Χάρτη [30], είναι σημαντική και όταν πρόκειται για κανόνα του παράγωγου δικαίου που εφαρμόζεται μεταξύ ιδιωτών [31]. Ειδικότερα, το Δικαστήριο εμμένει στη σημασία μιας ορθής ισορροπίας μεταξύ των διαφόρων θεμελιωδών δικαιωμάτων που εφαρμόζονται στις περιπτώσεις εκείνες που ενδέχεται να υπάρχει σύγκρουση μεταξύ τους [32]. Με συνοπτική, αλλά σαφή, διατύπωση το Δικαστήριο έκρινε ότι «δεν μπορούν να υφίστανται περιπτώσεις που να εμπίπτουν στο δίκαιο της Ένωσης, αλλά στις οποίες να μην μπορούν να εφαρμοστούν τα εν λόγω θεμελιώδη δικαιώματα» [33].

80. Εν προκειμένω, δεν χωρεί αμφιβολία ότι, σε περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης, η πρώτη από τις απορρέουσες από τον Χάρτη αξίες την οποία ο δικαστής της κύριας δίκης οφείλει να λάβει υπόψη είναι η ελευθερία της εκφράσεως, η οποία διακηρύσσεται στο άρθρο 11, παράγραφος 1, αυτού. Το Δικαστήριο, εμπνεόμενο με τη σειρά του από τη νομολογία του ΕΔΔΑ, ανέδειξε την εξέχουσα θέση της ελευθερίας της εκφράσεως σε μια δημοκρατική κοινωνία [34], όπως είναι η οργανωμένη ευρωπαϊκή κοινωνία, ιδίως όταν η ελευθερία της εκφράσεως χρησιμοποιείται ως μέσο στην υπηρεσία του ευρωπαϊκού δημόσιου χώρου, είτε σε επίπεδο Ένωσης είτε σε επίπεδο εκάστου των κρατών μελών. Βάσει του άρθρου 10, παράγραφος 2, της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η ελευθερία της εκφράσεως πρέπει να τυγχάνει σεβασμού ακόμη και στην περίπτωση που πληροφορίες ή ιδέες σκανδαλίζουν, ενοχλούν ή θίγουν [35].

28 — «[…] πράγματι, ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα των γενικών αρχών του δικαίου, των οποίων το σεβασμό εξασφαλίζει το Δικαστήριο· η προάσπιση των δικαιωμάτων αυτών, αν και εμπνέεται από τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών, πρέπει να εξασφαλίζεται μέσα στο πλαίσιο της δομής και των στόχων της Κοινότητας· […]», απόφαση Internationale Handelsgesellschaft (11/70, EU:C:1970:114, σκέψη 4)· βλ. αποφάσεις Stauder (29/69, EU:C:1969:57, σκέψη 7)· Nold (4/73, EU:C:1974:51, σκέψη 13)· βλ. Bryde, B-O, *The ECJ's fundamental rights jurisprudence — a milestone in transnational constitutionalism*, σε: M. Poiares Maduro, M., και Azoulai, L. (επιμ.), *The Past and Future of EU Law*, Oxford, Hart, 2010, σ. 119· Kumm, M., *Internationale Handelsgesellschaft, Nold and the New Human Rights Paradigm*, σε: όπ.π., σ. 106.

29 — Αυτός ο δεσμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων με την κατηγορία των γενικών αρχών δεδομένης έννομης τάξεως, τόσο χαρακτηριστικός της θεωρίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ένωση, συνδέεται αβίαστα με συγκεκριμένη αντίληψη περί των θεμελιωδών δικαιωμάτων που μπορεί να θεωρηθεί ως εντασσόμενη στις «κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών», στις οποίες γίνεται μνεία και με το άρθρο 6, παράγραφος 3, ΣΕΕ. Σύμφωνα με την αντίληψη αυτή, η οποία είναι ευρέως διαδεδομένη στα κράτη μέλη, καίτοι με περιεχόμενο αρκετά διαφορετικό, τα θεμελιώδη δικαιώματα υπερβαίνουν την κατά βάση «υποκειμενική» διάστασή τους, συμβάλλοντας στον τρόπο με τον οποίο γίνεται αντιληπτή η έννομη τάξη στο σύνολό της. Βλ. Wahl, R., *Lüth und die Folgen*, σε: Henne, T., και Riedlinger, A. (επιμ.), *Das Lüth-Urteil aus (rechts-)historischer Sicht*, Berlin, BWV, 2005, σ. 371· Wahl, R., *Die objektiv-rechtliche Dimension der Grundrechte im internationalen Vergleich*, σε: Merten, D., και Papier, H.-J. (επιμ.), *Handbuch der Grundrechte. Band I*, Heidelberg, C.F. Müller, 2004, σ. 745.

30 — Αποφάσεις Επιτροπή κατά Strack (C-579/12 RX II, EU:C:2013:570, σκέψη 40)· McDonagh (C-12/11, EU:C:2013:43, σκέψη 44)· Ordre des barreaux francophones et germanophone κ.λπ. (C-305/05, EU:C:2007:383, σκέψεις 28 και 29)· Klensch κ.λπ. (201/85 και 202/85, EU:C:1986:439, σκέψη 21)· Επιτροπή κατά Συμβουλίου (218/82, EU:C:1983:369, σκέψη 15).

31 — Αποφάσεις Alemo-Herron κ.λπ. (C-426/11, EU:C:2013:521, σκέψη 30)· Werhof (C-499/04, EU:C:2006:168, σκέψεις 31-33). Βλ., επίσης, προτάσεις στην υπόθεση Dominguez της γενικής εισαγγελέα V. Trstenjak (C-282/10, EU:C:2011:559, σημείο 83)· προτάσεις στην υπόθεση The International Transport Workers' Federation και The Finnish Seamen's Union του γενικού εισαγγελέα M. Poiares Maduro (C-438/05, EU:C:2007:292, σημεία 29-44).

32 — Βλ. αποφάσεις Promusicae (C-275/06, EU:C:2008:54, σκέψη 68)· Lindqvist (C-101/01, EU:C:2003:596, σκέψεις 84-87), όπως επίσης και αιτιολογικές σκέψεις 31 και 3 της οδηγίας.

33 — Απόφαση Åkerberg Fransson (C-617/10, EU:C:2013:105, σκέψη 21).

34 — Αποφάσεις Connolly κατά Επιτροπής (C-274/99 P, EU:C:2001:127, σκέψη 39)· Επιτροπή κατά Cwik (C-340/00 P, EU:C:2001:701, σκέψη 18)· ΕΔΔΑ, Handyside κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 7ης Δεκεμβρίου 1976, σειρά A αριθ. 24, § 49· ΕΔΔΑ, Vogt κατά Γερμανίας της 26ης Σεπτεμβρίου 1995, σειρά A αριθ. 323, § 52.

35 — Βλ. Handyside κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 7ης Δεκεμβρίου 1976, σειρά A αριθ. 24, § 49· Soulas κ.λπ. κατά Γαλλίας της 10ης Ιουλίου 2008, 15948/03, § 35· Le Pen κατά Γαλλίας, της 20ής Απριλίου 2010, 18788/09· Grabenwarter, C., *European Convention on Human Rights*, München, C.H. Beck, 2014, άρθρο 10, παράγραφος 28.

81. Περιληπτικώς, πάντοτε εφόσον η παρωδία πράγματι πληροί τις ήδη εκτεθείσες προϋποθέσεις, μια ερμηνεία της έννοιας της παρωδίας από το πολιτικό δικαστήριο, υπό τις περιστάσεις της κύριας δίκης, πρέπει καταρχήν να ταχθεί υπέρ της ασκήσεως της ελευθερίας της εκφράσεως με αυτό το συγκεκριμένο μέσο. Το πρόβλημα, αναμφιβόλως, είναι τα όρια του περιεχομένου του μηνύματος, αυτό δε το ζήτημα θα εξετασθεί στη συνέχεια.

82. Επιβάλλεται να επισημανθεί ευθύς αμέσως ότι η ελευθερία της εκφράσεως ουδέποτε είναι όλως «απεριόριστη» σε μια δημοκρατική κοινωνία [36] και τούτο για πλείστους λόγους, τόσο τυπικούς όσο και ουσιαστικούς, τους οποίους δεν είναι αναγκαίο να εξετάσουμε: αρκεί συναφώς να υπομνησθεί το άρθρο 10, παράγραφος 2, της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών. Ομοίως και στον Χάρτη περιλαμβάνονται όχι μόνον η ελευθερία της εκφράσεως αλλά και άλλες αξίες που μπορούν κατά περίπτωση να έλθουν σε σύγκρουση μαζί της, όπως, πρώτον, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια (άρθρο 1), καθώς και πλήθος άλλων ελευθεριών και δικαιωμάτων, και δη η απαγόρευση των διακρίσεων λόγω φυλής ή θρησκείας (άρθρο 21).

83. Στον πυρήνα των ορίων αυτών μπορεί να εντοπισθεί η παρουσία των πλέον ριζωμένων στην ευρωπαϊκή κοινωνία πεποιθήσεων, η οποία κάθε άλλο από κοινωνία χωρίς ιστορία και, εν τέλει, χωρίς πολιτιστική παράδοση είναι [37]. Στο παράγωγο δίκαιο, οι εν λόγω πεποιθήσεις έχουν αναγνωρισθεί με μοναδικό τρόπο στην απόφαση—πλαίσιο για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου [38].

84. Είναι σαφές ότι το πολιτικό δικαστήριο το οποίο οφείλει να αποφανθεί σχετικά με τα δικαιώματα της διανοητικής ιδιοκτησίας δεν καλείται κατά κύριο λόγο να εφαρμόσει τα όρια αυτά, του ποινικού δικαίου, επ' ευκαιρία διαφοράς μεταξύ ιδιωτών. Τα πολιτικά δικαστήρια ουδόλως καλούνται να υποκαταστήσουν τα ποινικά δικαστήρια όσον αφορά την καταστολή τέτοιων συμπεριφορών. Ταυτοχρόνως, όμως, επιβάλλεται να επισημανθεί ότι τα πολιτικά δικαστήρια δεν μπορούν ούτε να αγνοούν, κατά το ερμηνευτικό έργο τους, ότι «ο Χάρτης υφίσταται», δηλαδή, έχει ισχύ και στο πλαίσιο αστικής διαφοράς.

85. Λαμβανομένης υπόψη της «υποστάσεως» που πρέπει να αναγνωρισθεί στα θεμελιώδη δικαιώματα εντός της έννομης τάξεως στο σύνολό της, εκτιμώ ότι, καταρχήν και βάσει στενής προσεγγίσεως της έννοιας της παρωδίας, δεν πρέπει να αποκλεισθεί από το πεδίο εφαρμογής της έννοιας αυτής δεδομένη εικόνα μόνον για τον λόγο ότι δεν συντάσσεται με το μήνυμα ο δημιουργός του πρωτότυπου έργου ή ότι ενδέχεται να αξίζει την απόρριψη εκ μέρους μεγάλου μέρους της δημόσιας γνώμης. Δεν θα πρέπει, όμως, αλλοιώσεις του πρωτότυπου έργου που, με τον τύπο ή με την ουσία, μεταδίδουν μήνυμα ριζικά αντίθετο προς τις πλέον βαθιές πεποιθήσεις της κοινωνίας [39], επί των οποίων θεμελιώνεται, και εν τέλει λειτουργεί, ο δημόσιος ευρωπαϊκός χώρος [40], να γίνονται δεκτές ως παρωδία, ενώ περαιτέρω οι δημιουργοί του έργου διά του οποίου διαμορφώθηκε η παρωδία δικαιούνται να επικαλεστούν κάτι τέτοιο.

36 — Αποφάσεις Schmidberger (C-112/00, EU:C:2003:333, σκέψη 79) και Familiapress (C-368/95, EU:C:1997:325, σκέψη 26), βλ. επίσης άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών.

37 — Häberle, P., *Europäische Rechtskultur*, Baden-Baden, Nomos, 1994.

38 — Απόφαση-πλαίσιο 2008/913/ΔΕΥ του Συμβουλίου, της 28ης Νοεμβρίου 2008, για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω του ποινικού δικαίου (ΕΕ L 328, σ. 55).

39 — Βλ., για παράδειγμα, υπ' αυτήν την έννοια, τις αποφάσεις του Tribunal Constitucional de España [Συνταγματικού Δικαστηρίου της Ισπανίας], STC 214/1991, της 11ης Νοεμβρίου 1991 και STC 176/1995, της 11ης Δεκεμβρίου 1995.

40 — Βλ. Curtin, D. M., «'Civil Society' and the European Union: Opening Spaces for Deliberative Democracy?», σε: European University Institute (επιμ.), *Collected Courses of the Academy of European Law 1996 Volume VII Book 1*, The Hague, Kluwer, 1999, σ. 185.

86. Τέλος, είναι επίσης σαφές ότι ο ευρωπαϊκός δημόσιος χώρος οικοδομείται, έστω και μόνον εν μέρει, από ένα σύνολο εθνικών δημόσιων χώρων που δεν μπορούν να υποκατασταθούν πλήρως μεταξύ τους. Το Δικαστήριο είχε την ευκαιρία να εκτιμήσει αυτήν την διαφορετική ταυτότητα, και δη στην απόφαση Omega[41] όσον αφορά την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

87. Το ζήτημα αν, στη συγκεκριμένη περίπτωση, οι τροποποιήσεις επί του πρωτότυπου έργου σέβονται ό,τι εννοείται ως πλέον ριζωμένες στην ευρωπαϊκή κοινωνία πεποιθήσεις απόκειται στην εκτίμηση του εθνικού δικαστή.

88. Εν κατακλείδι, φρονώ ότι το πολιτικό δικαστήριο, κατά την ερμηνεία έννοιας όπως της «παρωδίας», οφείλει, στον βαθμό που απαιτείται στην συγκεκριμένη υπόθεση, να εμπνευσθεί από τα θεμελιώδη δικαιώματα που διακηρύσσει ο Χάρτης, έχοντας καθήκον να προβεί στην απαιτούμενη στάθμιση μεταξύ τους όταν οι περιστάσεις της υποθέσεως το απαιτούν.

V – **Πρόταση**

89. Κατόπιν των ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει ως εξής στα ερωτήματα που του έχει υποβάλει το Hof van beroep:

1. Η έννοια της «παρωδίας» στο άρθρο 5, παράγραφος 3, στοιχείο ια', της οδηγίας 2001/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας. αποτελεί αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης.

2. Η «παρωδία» υπό την έννοια του άρθρου 5, παράγραφος 3, στοιχείο ια', της οδηγίας 2001/29 αποτελεί έργο το οποίο, με πρόθεση διακωμωδήσεως, συνδυάζει στοιχεία προγενέστερου έργου σαφώς αναγνωρίσιμου με επαρκώς πρωτότυπα στοιχεία ώστε να μη συγχέεται ευλόγως με το πρωτότυπο έργο.

3. Κατά την ερμηνεία της εν λόγω έννοιας της παρωδίας, το πολιτικό δικαστήριο οφείλει να εμπνευσθεί από τα θεμελιώδη δικαιώματα που διακηρύσσει ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έχοντας το καθήκον να προβεί στην απαιτούμενη στάθμιση μεταξύ τους όταν οι περιστάσεις της υποθέσεως το απαιτούν.

41 — Απόφαση Omega (C-36/02, EU:C:2004:614, σκέψη 34).